

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

Сучасний інформаційний світ принципово змінив статус і вектори розвитку економіки, ефективність якої визначається, насамперед, темпами розбудови «суспільства знань», умінням ефективно використовувати можливості людського капіталу. Сформувався новий тип економічних відносин – «інноваційна економіка», або «економіка знань», заснована на постійному технологічному вдосконаленні та виробництві технологій і високотехнологічної продукції з дуже високою додатковою вартістю. За словами В. Журавльова: «Найважливішою характеристикою інноваційно-креативної економіки є наявність індустрії інновацій, під якою розуміється сфера розроблення, виробництва та реалізації конкурентоспроможних інновацій у масовому масштабі. Індустрія інновацій повинна охоплювати всі галузі економіки та соціальну сферу, а самі інновації повинні мати галузевий і міжгалузевий характер» [2, с. 13].

Інновації мають характеризуватися: креативністю, тобто мати високий ступінь новизни і корисності; стратегією – забезпечувати конкурентні переваги й успішну корпоративну діяльність на ринку в довгостроковому періоді, бути реалізованими у вигляді конкретних товарів і послуг; прибутковістю – підвищувати до максимуму цінності кінцевого продукту для споживачів, підприємств і суспільства в цілому. Прибуток в інноваційній економіці переважно створює не матеріальне виробництво і не концентрація капіталу, а інтелект новаторів і вчених, а головними продуктами стають нові ідеї та інновації в різних сферах людської діяльності. Саме креативність стає основним джерелом та цінністю інноваційної економіки.

Орієнтація на інновації становить відповідно основу діяльності не лише високотехнологічних і наукових галузей, а й системи неперервної освіти, рівень якої поряд з інноваційною системою країни, є показником її конкурентоспроможності на світовому ринку. Така ситуація має

стимулювати самооновлення освіти в її інноваційних інтенціях. Нині перед сучасною неперервною освітою гостро стоїть проблема створення якісно нової системи підготовки і перепідготовки високоосвічених спеціалістів, які повинні володіти компетенціями у сфері інноваційної економіки та менеджменту, зокрема, умінь створювати нові знання, генерувати нестандартні «рецепти рішень». Оскільки саме креативність та творчий потенціал спеціалістів виявляються сьогодні головними факторами ефективності економічної системи, без яких недосяжний її технічний та економічний прогрес, незалежно від обсягів коштів, інвестованих у технології.

Особливістю інноваційної економіки є те, що її головний ресурс – знання та інформація, на відміну від всіх інших ресурсів, не характеризується споживанням у його традиційному розумінні, а визначається специфічними якостями самої людини – здатністю до креативної активності. С. Кіров визначає: «Креативність і творче мислення є невід'ємними компонентами професійної підготовки фахівців-слухачів, оскільки це створює можливості для педагогів вивчати і використовувати новітні досягнення світової практики, робити свій внесок для розроблення тих чи інших проблем з урахуванням наявного і набутого досвіду» [3, с. 41].

Життєдіяльність особистості одночасно є процесом накопичення різноманіття можливостей їх наступних тимчасових актуалізацій або кінцевих проявів. Реалізація попередніх можливостей завжди виявляється передумовою появи нових. Цей плинний, нестійкий комплекс флуктуацій, змін та взаємопереходів, нелінійних процесів упорядкування та хаотизації, актуального і потенційного є умовою появи самоорганізації, виникнення нового. Нове виникає внаслідок флуктуацій як емерджентне, непередбачуване, у вигляді багатовимірного спектра можливих шляхів. Готовність до виникнення нового, до вибору з альтернатив уможливорює нелінійне мислення, креативність як здатність переорієнтовуватися на нові виміри, забезпечувати подальший саморозвиток. Креативність є своєрідною

технологією генерації нового. Шляхом трансформації і керованого розширення сприйняття реальності як майбутнього креативність здатна системно організувати теперішнє. Підтримуємо думку Д. Чернавського [5] про те, що креативність – творче конструювання у режимі самоорганізації процесу мислення. У цьому сенсі креативність відрізняється від творчості як генерації нового знання вмінням використовувати вже наявні актуальні властивості, зв'язки, відносини, хоча і приховані. Креативність передбачає створення, проектування таких властивостей із уже наявних елементів. Відповідно інноваційна неперервна освіта має формувати креативне мислення особистості, яка буде здатною до створення альтернативних шляхів розвитку власної діяльності, безпосередньо ухвалювати нестандартні, творчі рішення, долати невизначеність ситуації. Перш ніж вимагати від людини інновацій, потрібно створити умови, аби вона усвідомила власні акмеологічні резерви, креативні ресурси та можливості їх реалізації, як це знання можна конструктивно використовувати для виконання зовнішніх і внутрішніх особистісних і професійних завдань. Таким чином, інноваційна неперервна освіта має стати системою збудників і супроводу професійного саморозвитку та становлення професійної індивідуальності особистості.

Суспільство, в якому знання стають капіталом і головним ресурсом економіки, демонструє необхідність створення адекватної до сучасних соціально-економічних умов багаторівневої неперервної системи креативної інноваційної освіти, кінцевою метою якої є формування культурної, інтелектуально розвиненої, психічно і фізично здорової особистості, стійкої до нестабільних умов та агресивних викликів політико-економічного середовища. У нестабільних станах людина має вміти безпосередньо ухвалювати нестандартні, творчі рішення, долати невизначеність ситуації, самовизначатися, тобто вчитися бути суб'єктом власного життя. Головною ідеєю інноваційної неперервної освіти є усунення невизначеності статусу людини у світлі пізнавальних і діяльнісних практик протягом усього життя, а також виявлення й розкриття все глибших вимірювань її самості, нових

глибин і масштабів її буття. М. Акопова вважає, що сьогодні інноваційну освіту слід розглядати як «системну сукупність освітніх процесів, заснованих на активному застосуванні новітніх інформаційних та організаційно-педагогічних технологій, що передбачає упровадження теоретичних, практичних та педагогічних інновацій» [1, с. 150]. Специфікою ж інноваційної освіти є формування особистості, яка компетентно, ефективно і креативно актуалізується в усіх сферах суспільного життя.

Така освіта має стати певною програмою адаптації людини до інтегрально-економічного середовища, що формується. Головна мета – навчити людину ефективно діяти у цьому середовищі. Ця програма не розрахована на виграш чи конкуренцію, бажання всім довести значущість своїх знань. Завдання є іншим, не завжди звичним для сучасної людини. Воно полягає у тому, аби навчити кожного виходити за межі власного егоїзму та бачити «іншого», переживати його специфічний стан. Це формування здатності бачити світ не стереотипно, крізь власні фільтри, але разом з іншими у багатовимірності життєвих варіантів. Це дасть змогу людині вільно спілкуватись у відкритому для співробітництва світі. Зокрема, С. Кіров визначає: «Освіта у сучасному суспільстві – це найважливіша умова творчого розвитку особистості, без якого неможливе ефективне функціонування людини у динамічному світі, що розвивається [3, с. 30]». Відповідно в умовах інноваційної економіки сучасна неперервна освіта має забезпечити ефективне формування та розвиток креативної компетентності й інноваційного мислення людини.

Отже, проблема творчості та креативності є сьогодні головною у державній освітній політиці, визначаючи пошук нових наукових концепцій, методик, технологій, потенціалу науково-виробничої сфери, стимулюючи творче виробництво знань. Задоволення зазначеної потреби передбачає пошук нових і більш ефективних способів удосконалення управлінської діяльності шляхом скорочення функцій надмірного контролю й адміністративного втручання, з одного боку, і підвищення науково-

методичних, прогностичних, експертних, інформаційних, координаційних функцій, з іншого боку. У вирішенні цих проблем особливе місце належить питанню підготовки нового управлінського персоналу, здатного здійснювати ефективне керівництво з опорою на досвід і досягнення сучасної наукової думки.

Реалізація стратегії та тактики нововведень можлива лише на основі інноваційної діяльності менеджерів освіти та науково-педагогічних працівників. Важливою складовою такої діяльності є креативна компетентність, оскільки її наявність сприяє ефективному педагогічному менеджменту, забезпечує систематичне вдосконалення змісту і методів навчання, уможливорює неперервне інформаційне самооновлення особистості управлінця, реалізує потенціал діагностики та аналізу пізнавальної діяльності.

Це ставить перед закладами післядипломної освіти завдання створити такі умови для розвитку креативної компетентності, які сприяли б формуванню й удосконаленню у науково-педагогічних працівників здатності до інноваційного мислення, соціальної та професійної мобільності, самоосвіти, уміння реагувати на непередбачувані виклики освітніх процесів, створювати можливості впливати на них.

У сучасній вітчизняній педагогічній науці та практиці переважає бачення керівника освіти як ментора, який формує власну професійну компетентність методом інтуїтивного пошуку, емпіричного використання лідерських та організаторських здібностей, несистемного накопичення фрагментарних управлінських знань і найкращих зразків педагогічного досвіду, тоді як організації освіти сьогодні потрібен креативний менеджер – професійно підготовлений фахівець інноваційного типу, який мислить масштабами галузі, володіє трансдисциплінарним знанням, навичками швидкої реакції на нестандартні умови, розвиває творчо-рефлексивну діяльність та здатність швидко переключатися з однієї програми на іншу, тобто володіє індивідуально та соціально орієнтованими креативними

технологіями здобуття й використання знань та досвіду управлінської діяльності в нестандартних умовах інноваційно-креативного типу економіки.

Формування і подальший розвиток сучасного педагогічного менеджера інноваційного типу є можливим лише на засадах упровадження андрагогічного циклу, тобто спеціальної поетапної підготовки, що містить як курсовий, так і міжкурсний періоди. Відповідно необхідна інтеграція науково-теоретичних досягнень вітчизняної педагогічної науки, організаційно-технологічних розробок, передової практики, здобутків провідних світових шкіл менеджменту, що забезпечить високий рівень креативної компетентності менеджера освіти та неперервність його підготовки у розвитку як висококваліфікованого професіонала, освітнього лідера й організатора світового рівня впродовж життя.

Проте істотною перешкодою для вивчення і стимулювання креативності є брак ефективних, концептуально обґрунтованих комплексних програм розвитку цієї якості, які ґрунтувалися б на уявленнях про цілісну організацію особистості. Праці дослідників, які б вивчали проблему розвитку креативної компетентності керівників загальноосвітніх навчальних закладів у системі неперервної освіти з урахуванням сучасних освітньо-ринкових та інших інноваційних підходів, відсутні. Загострилася потреба у фундаментальних методолого-аксіологічних дослідженнях неперервної підготовки менеджерів освіти та науково-педагогічних працівників до креативної практики на базі відповідної дослідно-експериментальної діяльності, поглибленого вивчення та визначення основних педагогічних понять професійного менеджменту, створення нових професійно-педагогічних програм, проектувальних і розвивальних технологій.

Закономірності, суперечності, провідні тенденції суспільного розвитку в умовах модернізації сучасної неперервної освіти та ринкових економічних відносин виявили потребу в дослідженнях, присвячених проблемі підготовки менеджера освіти та науково-педагогічних працівників на засадах розвитку креативної компетентності. Про це свідчить наявність гострих суперечностей

особистісно-соціального, загальнопедагогічного, теоретико-змістового, організаційно-технологічного характеру, які виявляються у:

- прискореному розвитку постіндустріального суспільства, становленні вітчизняної інтелектуальної економіки, відповідного ринку освітніх послуг та особистісній, соціально застарілій підготовці науково-педагогічних кадрів, орієнтованих на традиційну, модерну модель освіти;

- об'єктивній потребі країни у висококваліфікованих науково-педагогічних спеціалістах, здатних до особистісного саморозвитку і професійного поступу, нелінійного мислення та незадовільному стані процесу вітчизняної підготовки науково-педагогічних кадрів з домінацією предметної спрямованості і через це неспроможності управлінців оперативно реагувати на нові запити ринку, розробляти та освоювати конкурентні стратегії розвитку й модернізації навчальних закладів усіх типів;

- глобальних світових тенденціях трансдисциплінарності, інтеграції бізнесової й освітньої кон'юнктури, створенні світового рівня наукових шкіл та відсутності вітчизняної науково обґрунтованої системи і поетапного цілісного процесу підготовки науково-педагогічних працівників до інноваційно-креативної діяльності;

- розумінні сутності управління освітою як цілеспрямованого впливу, що відповідає когнітивно-маніпулятивній суб'єкт-об'єктній директивній парадигмі управлінської діяльності, та інноваційним баченням сутності управління, яке базується на індивідуально-креативній інтерсуб'єктивній герменевтичній моделі науково-педагогічної взаємодії.

Відповідно фундамент основних принципів сучасної неперервної освіти як інноваційного процесу визначають такі положення: людина у кожний момент власної життєдіяльності є частиною тієї чи іншої потенційно можливої ситуації, невизначеність якої вимагає від неї самовизначення, ухвалення оптимальних рішень; у поточних життєвих ситуаціях присутня суб'єктивна невизначеність, нерозуміння людиною можливостей ситуації, в якій вона перебуває, що робить її іграшкою або жертвою стихійного розвитку

обставин; людина має оволодіти стихійним хаосом, освоєнням нових життєвих альтернатив, можливостями перетворення себе на активного суб'єкта власного життя.

Навчатися діяти креативно означає оволодіти методологією постійної та ефективної гармонізації власної життєдіяльності не лише у стійких, а й у мінливих умовах соціально-економічного життя. Це реалізується у набутті спеціалістом уміння бачити найближчі варіанти, забезпечувати їх різноманіття, створювати умови для виникнення нових та зберігати єдність елементів у їх відношенні один до одного. Виникнення нового можливе лише там, де для цього існують великі можливості, де є велика свобода вибору. У цьому випадку діє принцип надмірності, завдяки якому виникають нові елементи, зберігаються всі, незалежно від того, чи є найближчі перспективи внесення їх до сформованої системи. Саме це надмірне різноманіття створює спектр можливих напрямів розвитку, надає матеріал для відбору найбільш оптимальних його тенденцій. Діяти креативно означає оптимально формувати власне життя як перехід від однієї фази гармонійної життєвої ситуації до іншої, що утворює когерентне середовище, гармонію між «Я» та його діями, намірами, можливостями. Креативна діяльність – це можливість охоплення можливостей, що створює невизначеність ситуації та перетворення їх на одну з альтернатив бажаного майбутнього.

Таким чином, сучасна неперервна освіта для формування креативної компетентності в умовах становлення інноваційної економіки має створювати когерентне середовище, в якому креативна практика особи буде її природним станом. Завдяки використанню принципів трансдисциплінарності така освіта сприятиме підготовці креативно-ефективної поведінки менеджера освіти та науково-педагогічного працівника у невизначених станах, формуватиме здатність до оптимальних переходів з однієї альтернативи до іншої, забезпечить розвиток умінь контролювати трансфер домінант економічної діяльності в умовах різних впливів

середовища, бачити можливості системи і визначати «еволюційний тренд», а також забезпечити отримання бажаної результативності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акопова М. А. Проблема актуализации инновационного (творческого) мышления в системе постдипломного образования / М. А. Акопова, Н. Г. Ферсман // Научно-технические ведомости Санкт-Петербургского государственного политехнического университета. — 2010. — № 105. — С. 148–152.
2. Журавлев В. А. Креативное общество, креативная экономика и инновации / В. А. Журавлев // Проблемы развития инновационно-креативной экономики. — М., 2010. — 384 с. — С. 11–15.
3. Киров С. Г. Андроagogические аспекты формирования корпоративной компетентности современного специалиста / С. Г. Киров // Человек и образование. — 2010. — № 1. — С. 28–49.
4. Солодова Е. А. Новые модели в системе образования: синергетический подход: учеб. пособие / Е. А. Солодова ; предисл. Г. Г. Малинецкого. — М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2012. — 344 с.
5. Чернавский Д. С. Проблема творчества с точки зрения синергетики [электронный ресурс] / Д. С. Чернавский, Н. М. Чернавская. — Режим доступа : <http://spkurdyumov.narod.ru/CherSyn10.htm>